

חשון תשנ"ז, אוקטובר 1996

תדפיס מתוך:

משפטים

מוצא על-ידי

תלמידי הפקולטה למשפטים
האוניברסיטה העברית בירושלים
כרך כ"ז, חוברת 2

יהושע כספי

סמים מסוכנים — מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט

אברהם טננבוים

יהושע כספי

סמים מסוכנים — מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט

הוצאת "תמר", חברה להפצה בע"מ (חיפה, 1996)

מאת

אברהם טננבוים*

כבר מזמן מורגש בישראל חסרונו של ספר מקיף בנושא הסמים המסוכנים וחיסרון זה ביקש ספרו של יהושע כספי למלא. הספר מטפל בכל מגוון הנושאים הקשור לסמים ובעיקר במדיניות החברתית הרצויה, בפיקוח על הייצור והשימוש, והליכי האכיפה והמשפט. לדעתנו לא מיצה הספר את הנושא משום שהתעלם ממניעי השימוש ותוכניות לטיפול וגמילה, ובעיקר — בגלל הדיון החלקי והחסר בוויכוח הציבורי בשאלת הלגליזציה של השימוש בסמים.

בדיון בשאלה זו מתעלם כספי יחד עם כל מתנגדי הלגליזציה מכך שלדעת רוב המומחים, נכשלו כל ה"מלחמות" כנגד השימוש בסמים כישלון חרוץ. בנוסף, האיסור על שימוש בסמים מעלה לגדולה ארגוני פשע מסוכנים, ופוגע קשות בחירויות הפרט הבסיסיות של אנשים רבים. מאידך גיסא, מתעלמים תומכי הלגליזציה מהעובדות המוכיחות שהסרת האיסור על שימוש בסמים תגרום לעלייה משמעותית בכמות המשתמשים עם כל תופעות הלוואי החמורות הנלוות לכך. דומה שדיון אמיתי בשאלת הלגליזציה מביא למסקנה שיש לנסות ולמצוא איזון אופטימלי בין לגליזציה קיצונית ומלחמה חסרת פשרות בסמים, איזון שלא ברור אם ניתן להשיגו.

* מרצה, מכללת שערי-משפט, הוד השרון.

למרות ביקורת זאת, ספרו של כספי הוא הספר המקיף ביותר בעברית הקיים כיום בתחום השימוש לרעה בסמים. בהתייחס לגופים ישראלים העוסקים בסמים, הוא למעשה גם היחיד. מבחינה זו ממלא הספר חלל שהיה קיים בתחום זה.

א. מבוא. ב. מיפוי ותיאור עובדתי של שוקי הסמים. ג. ההתעלמות ממוסריות השימוש, מניעי השימוש ותוכניות מניעה, שיקום וגמילה. ד. שאלת הליגליזציה של הסמים. ה. ליגליזציה והאלטרנטיבות לאכיפה חסרת-פשרות. ו. סיכום.

א. מבוא

עבריינות סמים והנלווה לה תופשת פלח גדול מכלל העבריינות הפלילית בארץ ובעולם המערבי בכלל, אלא שלא הרבה נכתב על תחום זה בישראל. זה זמן רב שמורגש חסרונו של ספר בסיסי בתחום, וחסרון זה אמור היה הספר נשוא הביקורת למלא¹. המחבר, ניצב (בדימוס) יהושע כספי, שירת כשלושים שנה במשטרת ישראל בתפקידי חקירות ומודיעין. במהלך שירותו ואחריו למד בישראל ובחול וכיום הוא דוקטור לקרימינולוגיה ומרצה בבית-כרל ובאוניברסיטת חיפה. לשילוב זה של תיאוריה וניסיון יתרון גדול שניתן לראותו בהיבטים הרבים שהספר מטפל בהם — מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט.

הספר מתחיל בסקירה היסטורית של השימוש בסמים, החל מהעולם העתיק ועד ימינו-אנו. בחלק זה של הסקירה גם מסווגים הסמים בקצרה על-פי השפעותיהם השונות על גוף-האדם. את אלו שאינם בקיאים בנושא תעניין אולי העובדה כי עד לתחילת המאה העשרים היו כמעט כל הסמים למיניהם חוקיים בארצות-הברית ובארצות אירופה. ניתן היה גם להזמין "ערכה" שכללה מזרק, מחטים וסם מסוג מורפין באמצעות הדואר. המדינה היחידה שניסתה עוד במאה התשע-עשרה לאסור שימוש בסמים היתה סין של אז. הספר סוקר בקצרה את מלחמות האופיום שניהלה בריטניה נגד סין במאה התשע-עשרה. מלחמות אלה התעוררו בעקבות האיסור שהטילה הממשלה הסינית על סחר באופיום והחרמת מטען האופיום בכמה אוניות בריטיות שהביאו חומר זה מהודו. הבריטים ראו בכך פגיעה בזכויותיהם ופתחו במלחמה נגד סין, שבעקבותיה הותר הסחר באופיום והבריטים קיבלו את זכויותיהם במושבה הונג-קונג.

ניתנת סקירה רחבה על המדיניות הנקוטה בארצות-הברית ובאנגליה לגבי שימוש-לרעה בסמים. מובאת חקיקה מקיפה, החל מהאמנות הראשונות בראשית המאה ועד

1 יהושע כספי סמים מסוכנים — מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט. הוצאת "תמר", חברה להפצה בע"מ (חיפה, 1996), להלן: כספי.

היום. כן ניתן תיאור עדכני של הרשויות השונות המטפלות באכיפת החוק (בעיקר בארצות-הברית, ובמידה פחותה יותר — באנגליה)². משורטטת מפה של יצרניות הסמים העיקריות ודרכי השיווק לארצות המערב. נעשה גם ניסיון לטפל בכל השאלה הקשה של הקשר בין סמים לפשיעה אחרת: האם השימוש בסמים גורם לפשיעה, או שמא אורחות-חיים עברייניות גורמות שימוש בסמים — שאלה שאין עליה תשובה ברורה.

לאחר סקירת המצב בעולם הספר עובר לבדיקת המצב בארץ: ההיסטוריה של נושא הסמים בישראל, השלבים השונים בחקיקה ובפסיקה והגופים המוסדיים שטיפלו בנושא בעבר וכיום.

בכל אחד מנושאים אלו ניסה המתבר למצות את מירב הידוע במחקר, אלא שהדיון בהיבטים כה רבים פגע בעומק ובמשקל שניתנו לנושאים ספציפיים. אנו נתרכז בשלוש נקודות, שלדעתנו לא מוצו בספר. הללו הן הניסיון "למפות" את שוק הייצור העולמי, ההתעלמות ממניעי השימוש ותוכניות לטיפול ולגמילה, ובעיקר — הדיון החלקי והבלתי-מושלם בשאלת הליגליזציה של השימוש בסמים.

ב. מיפוי ותיאור עובדתי של שוק-הסמים

הספר מנסה לתת לקורא מעין "מפה" של תעשיית הסמים על כל מרכיביה. דגש ניתן על ה"יצרנים" במדינות השונות ומערכות ההברחה הבינלאומיות. ניכר שנעשה בספר מאמץ נרחב לתת את מערכת העובדות העדכנית ביותר, אלא שספק אם הדבר ניתן כלל לעשייה. הספר יצא לאור בתחילת 1996, ונכון למארס 1996 כבר ישנן בו נקודות רבות לא-עדכניות³.

2 יש לתמוה על ההסתמכות הבלעדית-כמעט על ספרות אמריקנית. רוב הספרות הלא-ישראלית שבספר מבוססת על הספרות הכתובה בשפה האנגלית שהתפרסמה בארצות-הברית ולא ברור כלל אם המודל האמריקני מתאים לישראל. ייתכן מאוד כי אם ברצוננו להשוות את ישראל לעולם, עלינו לקחת דוגמא מארצות סקנדינביה וארצות אירופאיות אחרות הדומות יותר לישראל מבחינת המבנה ההומוגני ורמת שירותי הרווחה. לדעתנו, היה צורך לעשות מאמץ גדול יותר לשרטט את המודלים השונים בכל מדינות מערב-אירופה.

3 כך, למשל, מתאר כספי את הנעשה ב"משולש הזהב" המפורסם — מפגש הגבולות בין לאוס, תאילנד ובורמה. במקום זה שולטים מנהיגי שבטים הרריים המחזיקים צבאות פרטיים וממנים באמצעות מכירת סמים מאבקים פנימיים ולאומיים. הבולט בהם היה אחד בשם קואן-סה, שלרשותו עמדו כ-10,000 חיילים מבני שבט השאן. בשיאו שלט הנ"ל על 90% מייצור האופיום שהבריח בעיקר לארצות-הברית דרך תאילנד. אלא שמאז יציאת הספר לאור (בראשית 1996) נדחק הלה הצדה, ומנהיגים אחרים ירשו את מקומו. כיום הוא ואחרים מרכזים את תחומי הברחתם דרך סין, כאשר

בעיה זו מופיעה בכל ניסיון למפות את תעשיית הסמים העדכנית. בשנת 1991 יצא השבועון האמריקני *Time* בכתבת-שער על קרטל הסמים של קלי, כולל תיאורי המנהיגים, דרכי ההפצה ועוד⁴. השוואה בין העובדות במאמר ובין העובדות הידועות כיום מראה, כי כמעט כל הנכללים בכתבה נהרגו או נאסרו⁵, אלא שלכולם קמו יורשים שהחליפו את מקומם מיד. שוב, החילופים והתמורות המיידיים הופכים כל תיאור של שוק-הסמים העולמי למיושן.

ג. ההתעלמות ממוסריות השימוש, מניעי השימוש, ותוכניות מניעה שיקום וגמילה

שאלה שאיננה זוכה לטיפול מספק בספר היא עצם האיסור על שימוש בסמים. ישנם רבים הטוענים, כי אחת מזכויות הפרט היא הזכות להרס עצמי. לדעתם, זכותו של הפרט היא לפעול בצורה שאולי מסכנת את חייו⁶. כשם שאיננו אוסרים על איש לרכב על אופנועים, לצאת למסעות מסוכנים נלהיות מעורבים בענפי ספורט עם סיכוי גבוה בפגיעה, כך אין לנו גם זכות מוסרית למנוע מאנשים מבוגרים ובעלי יכולת שיפוט את

המימון והתכנון נעשים מהונג-קונג (נכון לפברואר 1996). על-פי התיאוריה, שני גורמים אחראים לשינוי: הראשון הוא הלחץ הכבד שהפעילו מדינות המערב, ובתוכן ארצות-הברית, על מדינות משולש הזהב; והשני הוא התהליכים הקפיטליסטיים העוברים כעת על סין העממית. שילוב זה גרם להאטת ההברחה דרך ארצות המשולש, אולם אפשרויות חדשות נפתחו בסין, בעיקר תוך שיחוד פקידים סינים מקומיים. לעניין זה ראו *T. Emerson "Heroin Highway" Newsweek (International Edition)* 29.1.96, pp. 22-27.

4 E. Shannon "New King of Coke" *Time*, 1.7.91, pp. 29-36

5 ראו, למשל, כספי, עמ' 84-91.

6 הללו הולכים בעקבותיו של סטיוארט מיל, שקבע:

מטרת מסה זו היא לטעון לזכותו של עקרון אחד שהוא פשוט מאוד, ולהעמידו כעקרון היחיד שעל-פיו צריכה החברה להתנהג עם היחיד בעניני כפייה ופיקוח... התכלית היחידה שבשבילה מותר להשתמש בכוח-הכפייה כלפי חבר אחד בציבור מתורבת נגד רצונו של אותו אחד, היא — למנוע נזק מאחרים... בטובתו החומרית או המוסרית של אותו חבר לעצמו אין למצוא טעם מספיק לכך... היחיד חייב לתת דין וחשבון לחברה על התנהגותו אך ורק כשהיא נוגעת גם לאחרים. אם היא נוגעת לו בלבד, זכאי הוא לעצמאות מוחלטת. על עצמו, על גופו ועל נפשו שולט היחיד שלטון בלתי-מוגבל (גזון סטיוארט מיל על החירות (תרגם אריה סימון) 21-19.

השימוש בסמים⁷. גם בישראל היה מי שעתר בזמנו נגד חובת חבישתה של קסדת-מגן על-ידי רוכבי אופנוע מהנימוק שחובה זו פוגעת בזכות הפרט להרס עצמי ולהתאבדות⁸. בדחותו את העתירה לא קבע מ"מ הנשיא, השופט זוסמן, (כתוארו אז) שההתאבדות אסורה, אלא כי "הרוצה להתאבד אינו חייב לשם כך לבחור ברכיבת אופנוע בלי קסדת מגן דווקא"⁹.

שאלה זו מתחזקת אם ניקח בחשבון, כי השימוש באלכוהול ובסיגריות הוא חוקי כיום למרות הנזק המוכח והגם שאין זה ברור אם יש הבדל מהותי בין שימוש בחומרים אלו לסמים רכים אחרים¹⁰.

מוזר הדבר, כי אין בספר התייחסות רצינית לגורמי השימוש. אמנם, נושא הספר איננו חינוך למניעה או תוכניות גמילה למיניהן, אולם נדמה שהיה מקום לדיון (אפילו קצר) במניעי השימוש. אין בספר כמעט הסבר לשאלה, מדוע אנשים משתמשים בסמים? אם הסמים כה גרועים ומזיקים, מדוע בכל הזמנים ובכל הדורות השתמשו בהם כה רבים? אין עדיין פתרון מניח את הדעת לשאלה זו מלבד התשובה הבסיסית למדי. סמים גורמים כפי הנראה להנאה ולסיפוק מסוימים לחלק מהאנשים.

ממניעי השימוש עובר קו ישיר לתוכניות מניעה, שיקום וגמילה. לו היו המניעים ברורים למחבר, היה ניתן ביתר קלות לשלב את הגישה האכיפתית שהוא מציע יחד עם תוכניות למניעת התמכרות לכלל הציבור ותוכניות גמילה ושיקום לאלה שכבר התמכרו. אין שום הסבר לאימוץ הגורף של אסטרטגיה אכיפתית, במיוחד כאשר לא ידוע אם אסטרטגיה כלשהי יכולה למנוע שימוש-לרעה בסמים¹¹. המדיניות המוצגת בספר

7 בעניין זה ראו בעיקר את כתביו של Szasz, שהרבה לעסוק בשאלה המוסרית של האיסור על סמים: T. Szasz "The Fatal Temptation — Drug Prohibition and the Fear of Autonomy" 121 (3) *Daedalus — Journal of the American Academy of Arts and Sciences* (June 1992) 161-164; T. Szasz "The morality of drug controls", in: R. Hamowy (ed.) *Dealing with Drugs — Consequences of Government Control* (Lexington, 1987) 327-351; T.S. Szasz *Our Right to Drugs — The Case for a Free Market* (New York, 1992).

8 בג"צ 332/71 משה אלי ואח' נ' שר התחבורה ואח', פ"ד כו(1) 105.

9 שם, בעמ' 111.

10 נכון הוא, שעלות השימוש בסמים נופלת לפעמים על הציבור כולו, אלא שטענה זו נטענת גם כנגד פעילויות מסוכנות ומותרות אחרות, כמו עישון ושתיית משקאות משכרים. על-פי חישובו של Califano, הוצאו בשנת 1994 44 מיליארדי דולר על טיפול רפואי בלבד הנובע מנזקי עישון, ו-12 מיליארדי דולר על טיפול רפואי בלבד הנובע מנזקי שתיית אלכוהול. J.A. Califano (Jr.) "The Reality of Legalization" 8(5) *The Prevention Pipeline* (1995) 10-11.

11 ראו, למשל, את דעתו של Leavitt בספרו F. Leavitt *Drugs & Behavior* (3rd ed., 1995). ראו במיוחד פרק 11 (עמ' 221-229) ששמו כבר מתמצת את דעתו של המחבר: "Prevention of Drug Abuse — A Short and Depressing Chapter". לגבי המצב בישראל ראו את ביקורתו של פרופ'

מתרכזות במניעת שימוש תוך כדי שימוש באיום של הסנקציות המופיעות בחוק הפלילי. שוב, אם אין לנו קונספציה ברורה על מהות השימוש בסמים והסיבות לו, לא ברור כלל הבסיס להנחה שמדיניות אגרסיבית כזו תצליח. יתירה מזו: נשאלת השאלה, מהו מקומן של שיטות גמילה ושיקום במערכת שעיקר כליה הם איום והפחדה? נכון הוא שתוכניות מניעה, שיקום וגמילה אינן מצביעות תמיד על הצלחה גדולה, אך בכל־זאת הצטברה כמות ידע גדולה שמן הראוי לפחות לדון בה¹². בספר במתכונתו אין כל רמזים לכך.

ד. שאלת הליגליזציה של הסמים

החמצתו העיקרית של הספר נראית בסוגיית הליברליזציה של השימוש בסמים. הספר טוען להקיף את כל הספרות המקצועית והנימוקים בנושא, אולם נראה שהדעה המובאת בספר היא חד־צדדית. המחבר אינו מתיימר להסתיר לאורך כל הספר את עמדתו האישית כנגד הליגליזציה של השימוש בסם ונראה כי נעשה פה אי־צדק מסוים לתומכים בליגליזציה.

כדי לדון בשאלה זו יש לראות, ראשית, את הנימוקים הבסיסיים של התומכים בליגליזציה או בליגליזציה חלקית. הללו מסתמכים בדרך־כלל על כמה הנחות־יסוד¹³:

(א) כל ה"מלחמות" כנגד השימוש בסמים נכשלו כישלון חרוץ.

נחמן בן־יהודה על דרכי פעולתה של הרשות למלחמה בסמים; אבי זילברברג "סמים לכל דורש" ירושלים 9.2.96, עמ' 20.

12 כך, לדוגמא מסכמים המאמרים הבאים את המצב בתחום המניעה, הגמילה והשיקום: Douglas, M. Anglin & Y. Hser "Treatment of Drug Abuse", in: M. Tonry & J.Q. Wilson (eds.) *Drugs and Crime*, vol. 13: *Crime and Justice — An Annual Review of Research* (Chicago, 1990) 393-460; G.J. Botvin "Substance Abuse Brevention — Theory, Practice and Effectiveness", in: M. Tonry & J.Q. Wilson (eds.) *Drugs and crime*, vol. 13: *Crime and Justice — An Annual Review of Research*, Chicago, 1990; D.J. Hawkins & M.W. Arthur & R.F. Catalano "Preventing Substance Abuse", in: M. Torny & D.P. Farrington (eds.) *Building a Safer Society — Strategic Approaches to Crime Prevention* (Chicago, 1995) 343-427.

13 טענות אלו מופיעות בצורה זו או אחרת בכתביהם של כל תומכי הליגליזציה ראו, למשל, מאמרו של Nadelmann E.A. הנחשב לאחד מהתומכים הראשיים בליגליזציה. ראו גם הערה 2 במאמרו, זה המפנה למקורות רבים נוספים: E.A. Nadelmann "Thinking Seriously about Alternatives to Drug Prohibition" 121(3) *Daedalus — Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, (1992) 85-132.

(ב) ה"מלחמות" עצמן עולות כסף רב, מעלות לגדולה ארגוני-פשע רצחניים ומסוכנים ופוגעות קשה בחירויות הפרט הבסיסיות של אנשים רבים.

(ג) צמצום האיסור על שימוש בסמים, ואפילו ביטול גורף על האיסור בשימוש בסמים, לא יביאו בהכרח לעלייה של ממש בשימוש בהם.

לשתי ההנחות הראשונות ביסוס אמפירי, הגם שהספר משתדל שלא להדגיש זאת. ההנחה השלישית של תומכי הליגליזציה בעייתית, משום שמהחומר הידוע עולה כי ליגליזציה תעלה פלאים את מספר המשתמשים. נדון בטענות אלו אחת לאחת:

א. הצלחות "מלחמות הסמים"

מבחינה היסטורית, לפחות, מקובל בארצות-הברית לדבר על כמה נשיאים שהכריזו על "מלחמות" כנגד שימוש בסמים. הכרזות על מלחמות אלו החלו בניקסון ונגמרו בבוש¹⁴. הבעיה היא, שאיש לא הכריז מעולם על סיום המלחמות בסמים. מבחינה פרקטית מספר המשתמשים במשך השנים נטען להיות בלתי-קשור לכמות המאמצים והמשאבים שהוקדשו "למגר את התופעה". לא הוכח, כי מספר המתמכרים הושפע במידה ניכרת אחרי החמרת הענישה ו/או מבצעים אחרים הקשורים בסמים. תופעה זו נצפתה שוב ושוב, ורבים טוענים כי "מלחמות הסמים" אינן מצליחות (בלשון המעטה)¹⁵.

הסיבות לכך רבות ומגוונות, אך נראה כי הסיבה העיקרית לכך נובעת מעקרונות כלכליים פשוטים של היצע וביקוש. אם נסתכל על שוק-הסמים כעל מוצר כלכלי רגיל יהיה קל אולי להבין טענה זו.

נבחן, למשל, את הניסיון לסגירת הגבולות מפני מבריחים. ישנה פה התעלמות ממתח הרווחים העצום. במקרים רבים מתח הרווחים הוא פי מאה, דהיינו: כמות סם

14 ראו, למשל, James A. Inciardi & Karst J. Besteman "War is not the answer", in: Inciardi, (ed.) *The Drug Legalization Debate* (Newbury Park, 1991) 130-134.

15 כרשימה חלקית בלבד, למשל, M. Falco "Foreign Drugs, Foreign Wars" 121(3) *Daedalus* — *Journal of the American Academy of Arts and Sciences* (June 1992) 1-14; S.B. Duke & A. C. Gross *America's Longest War — Rethinking Our Tragic Crusade against Drugs* (New York, 1993); S. Wisotsky *Breaking the Impasse in the War on Drugs* (New York, 1986); A.S. Trebach *The Great Drug War — And Radical Proposals that Could Make America Safe Again* (New York, 1986); S. Walker *Sense and Nonsense about Crime and Drugs — A Policy Guide* Belmont (California, 3rd ed., 1994) 277; W.F. Buckley, E.A. Nadelmann & S.B. Duke "The War on Drugs is Lost" 48(2) *National Review* (1966) 34

"המלחמות" השונות שהוכרזו על-ידי הנשיאים האמריקנים השונים ראו Elaine Shannon "Losing Battle" *Time* 3.12.90, 44-52; Joseph B. Treaster "Echoes of Prohibition — 20 Years of War on Drugs, and no Victory Yet" *The New York Times* 24.6.92, p. E7

העולה במדינה אחת אלף דולר, עולה בשכנתה או במדינה אחרת מאה אלף דולר. נוסף על כך, ככל שתצליח המדינה במניעת הברחות סמים, יעלה מחיר השוק של המוצר וממילא תעלה הכדאיות לייצרו ולייבאו. במצב עניינים שכזה אין כל סיכוי לסגור את הגבולות¹⁶. המוח האנושי מוצא פתרונות יצירתיים לבעיותיו, ואין ספק שתימצא הדרך להברחה.

יתירה מזו: חסימת הגבולות בפני סמים מוברחים גורמת ישירות לעליית הכדאיות של ייצור סמים מקומיים זולים. כשם שבמוצר כלכלי רגיל מעלים מכסי-מגן את הכדאיות של ייצור מקומי, כך גם חסימת הגבול מעלה את הכדאיות של ייצור מקומי של סמים רגילים וסינתטיים. גם אם תימצא הדרך לחסימה יעילה יותר של הגבולות, סביר להניח שתחליפים סינתטיים זולים יותר ייווצרו על-ידי יצרנים קטנים ושאפתניים¹⁷.

דוגמא אחרת היא האסטרטגיה המבקשת להתרכז בסוחרי הסמים הגדולים. מפעם לפעם עלתה הטענה, כי אין להיטפל לצרכני הסמים הזעירים, אלא לנסות ללכוד ולשלוח למאסר לתקופה ארוכה אותם סוחרים גדולים האחראים לאחוז גבוה משוק-הסמים הארצי או העולמי. הבעיה היא, שגם כשהמשטרה לוכדת סוחר גדול שכזה או "מצליחה" במבצע מתוקשר היטב, הרי כמות הסמים איננה קטנה בדרך-כלל. למרות התסכול של אנשי-החוק מתוצאה כזו, ישנם כלכלנים הטוענים כי ניתן היה לחזות זאת מראש. כיום מוסכם על הכלכלנים, כי מונופול אינו בריא וגורם לעליות מחירים ולירידה בתפוקה. אותה תוצאה מתרחשת גם ב"ייצור" סמים בלתי-חוקיים. אם כנופיית-פשע או סוחר מסוים משתלט על השוק, מטרתו היא למקסם את רווחיו. הדרך לעשות זאת היא כמובן על-ידי העלאת מחירים ו"תחרות" יעילה ביצרנים אחרים. זוהי תחרות שחוקיה נוקשים ואלימים, ולפעמים רצחניים, אך הם גם מעשיים למדי. נניח, כי המשטרה תפגין יעילות ותעצור את הסוחר השולט, הרי המונופול יישבר מיד, הפחד ייעלם והמוני "יזמים" קטנים ייכנסו לשוק-הסמים ויגרמו מייד להצפתו¹⁸. היוצא הוא, כי תפישת "הסוחרים הגדולים" לא תגרום בהכרח לירידה בכמות הסמים בשוק.

כך, למשל, בדקו לאחרונה חוקרים בריטים את מחירי הקוקאין וההירואין בבריטניה בשנים 1983-1993. מסקנתם הסופית היתה, כי למרות העלייה החדה במאמץ והאמצעים

16 ראו דעתו של Reuter, 92 *Public Interest* 51-65, "Can the Border Be Sealed?"

17 Skolnick, למשל, טוען כי מיד לאחר שממשל ניקסון הצליח להפחית את אספקת המריחואנה ממקסיקו בשנות השבעים, פותחה בצפון-קליפורניה "חקלאות מפותחת" של מריחואנה שהיתה יעילה בהרבה מהמקבילה לה במקסיקו. J.H. Skolnick "Rethinking the Drug Problem" 121(3).
Daedalus — Journal of the American Academy of Arts and Sciences (June 1992) 133, 145

18 Skolnick טוען (שם, עמ' 144), כי פשיטות הצבא הפרואני בשיתוף-פעולה אמריקני על מעבדות-ייצור בפרו הביאו רק להעתקתן למקומות נידחים יותר בג'ונגל הפרואני ולריבוי מספרן.

שהושקעו בגילוי מבריחי הסמים ובתפישתם, מחירי הסמים ירדו במידה ניכרת בתקופה זו.¹⁹

הנחות אלו נכונות גם לגבי השוק המקומי גם לגבי השוק העולמי. משטרת קולומביה הצליחה לחסל בדצמבר 1993 את פבלו אסקובר, אחד מברוני-הסמים האזורים והמפורסמים ביותר.²⁰ נשיא קולומביה דאו הכריז בנאום נרגש בכלי-התקשורת, כי מותו של אסקובר הוא צעד חיוני במלחמה נגד ברוני-הסמים שהשליטו טרור בקולומביה, אלא שחיסולו לא שינה אפילו בפני אחד את מחיר הקוקאין בקולומביה או בארצות-הברית.²¹

אם נרצה לסכם נראה, כי יש לנו פה מוצר שקל לייצרו ויש לו ביקוש גדול. המדינה רוצה באמצעים חוקיים להילחם במצח נחושה כנגד כל הכוחות החזקים של השוק החופשי. המדינה רוצה למנוע מהיצרנים לייצר, מהיבואנים לייבא ומהמשווקים לשווק מוצר שישנם רבים הרוצים בו.²² מועטים הם חסידי השוק החופשי שיהמרו על סיכויי החוק להצליח במצב עניינים שכזה.²³

ב. המלחמות בסמים יקרות, מעלות לגדולה ארגוני-פשע ופוגעות בחירויות פרט בסיסיות

אין ספק כי המלחמות יקרות להחריד. סכום התקציבים הפדרליים בארצות-הברית שהוקצו לטיפול בנושא הסמים מוערך בכ-13 מיליארדי דולר לשנת 1995 (אם כי לא

G. Farrell, Mansur Kashfia & M. Tullis "Cocaine and Heroin in Europe, 1983-1993 — 19 Cross-National Comparison of Trafficking and Prices" 36(2) *British Journal of Criminology* (March 1996) 255-281

20 ראו תקציר מעלליו אצל כספי, עמ' 86-87.

21 ראו בעניין זה את דבריו של פרופ' Trebach "American Drug Policy is :Trebach 'Unamerican... and Unjewish' Paper in the Symposium in Drug Policy, in Honor of Prof. Israel Drapkin (Institute of Criminology, Hebrew University Jerusalem, 4.2.96) 8

22 לכך יש להוסיף, שחלק לא קטן מהלא-צרכנים אינם רואים בשימוש בסמים רכיב פגם מוסרי. כתוצאה מכך אין הם מסייעים במיוחד למשטרה ולטכנוניות באכיפת החוק.

23 ישנם מחקרים רבים העוסקים בניתוחים כלכליים של "שוק-הסמים" ובנושאים שהזכרנו בחומר זה.

בין אלה ראו, למשל, M.B. Krauss & E.P. Lazear (eds.) *Searching for Alternatives* — *Drug-Control Policy in the United States* (Stanford, Calif., 1991); P. Reuter & M. Kleiman "Risks and Prices — An Economic Analysis of Drug Enforcement", in: M. Tonry & N. Morris (eds.) *Crime and Justice — An Annual Review of Research* (Chicago) vol. 7; A. Wagstaff & A. Maynard *Economic Aspects of the Illicit Drug Market and Drug Enforcement Policies in the United Kingdom — Home Office Research Study, No. 95* (London, 1988). J.H. Skolnick "7 לסיכום קצר וממוקד על הנושאים שהועלו במאמרנו ראו 7

.Crack Dilemmas in Search of an Answer" *The New York Times* (22.5.89), p. 17

כולו לאכיפה), ובשנת 1996 התקציב אמור לעלות לכ-15 מיליארד²⁴. על-פי אומדן אחר, בשנים 1981-1992 הוצאו בארצות-הברית למעלה ממאה מיליארדי דולר על ניסיונות לאכיפת החוק בתחום הסמים²⁵.

נוסף על תקציב המיועד לסוכנויות באופן ישיר, יש לקחת בחשבון כמובן את הוצאות הענישה, שגם הן חלות על המדינה. אחת הקריאות החוזרות ונשנות מיועדת כנגד "העונשים הקלים" ששופטים גוזרים על עברייני סמים²⁶. רבים תובעים לשלוח את עברייני הסמים לבית-הסוהר לתקופה ארוכה²⁷. הבעיה היא רק, שקריאה זו מתעלמת מהעובדה כי בתי-הסוהר הם מוסדות יקרים ולא פרודקטיביים. גם אם ירצה מישהו להעניש סוחרי סמים בצורה מחמירה, הרי מעשית אין תקציב לבניית בתי-סוהר לכל עברייני הסמים²⁸.

גרוע מזה: גם לו נמצא תקציב, לא ברור כלל כי המאסר מועיל בהרבה להרתיע את הסוחרים או המשתמשים. אדרבא: תיאורטית ניתן לטעון, כי בתי-הסוהר כיום משמשים לפושעים את מה שמשתמשים כנסים וקונגרסים לאנשי-עסקים. עברייני הסמים מצטרפים לכנופיות חדשות, יוצרים קשרים מועילים עם "יצרנים או סוחרים" יצירתיים, לומדים טכניקות ייצור ושיווק חדשניות ועוד. השימוש בסמים בוודאי איננו נפסק בבתי-הסוהר, ואולי להיפך²⁹. העולה הוא, ששליחת אנשים לבתי-הסוהר כדי להילחם בסמים לא רק

24 ראו כספי, עמ' 64.

25 ראו Falco, לעיל הערה 15. פרטי החישוב מופעים במאמרו, הערה 1.

26 ד"ר כספי עצמו הביע בצורה פומבית את עמדתו האישית בעניין החמרת עונשם של סוחרי סמים. לדעתו, העונשים הניתנים כיום הם קלים מדי ואינם משמשים הרתעה אפקטיבית לסוחרים. בעניין זה ראו את הראיון שהעניק לברוך מאירי, "העונשים לסוחרי סמים בארץ קלים מדי" מעריב 12.2.96, עמ' 19.

27 בארצות-הברית הביאה תופעה זו לחקיקת חוקים פדרליים, ובהם עונשים מנדטוריים חמורים, לסוחרי סמים. על התופעות השליליות של עונשי מינימום אלה ראו M. Torny "Mandatory Penalties" 16 *Crime and Justice — A Review of Justice* (Chicago, 1992).

28 על-פי דו"ח שירות בתי-הסוהר לשנת 1994 (האחרון שפורסם עד לכתיבת המאמר), היה תקציבו הכולל של שירות בתי-הסוהר בישראל (יחד עם עזרה ממשרדים אחרים) לשנת 1994 כ-475 מיליוני שקלים חדשים. מספר האסירים בבתי-הסוהר (נכון לסוף 1994 ועל-פי אותו דו"ח) היה כ-9,350 אסירים. חישוב פשוט יראה, כי כל אסיר עולה למדינת ישראל כ-51,000 ש"ח לשנה או כ-4,230 ש"ח לחודש. בארצות-הברית נטען, כי הסכום נע בין שבעים אלף למאה אלף דולר לשנה לאסיר (בהתאם לסיווג הבטחון של הכלא). ראו R. Abell "Beyond Willie Horton — The Battle of the Prison Budget" 51(2), *Corrections today* (1989) 158-164.

29 על-פי מחקרם של מ' ירושלמי ואח', 70% מהגברים האסורים השתמשו בחייהם בסמים ו-45.2% מהם הצהירו על שימוש במאסר שבו הם נתונים. לטענתם, אחוז זה נמוך-יחסית, שכן מקובל היה להניח בשירות בתי-הסוהר ש-70%-80% מהאסירים משתמשים בסמים. יש לזכור, שהאסירים המשתמשים אשר רואיינו במחקר גילו חשדנות כלפי החוקרים ולא לגמרי ברור כי המסקנות מדויקות. ראו מ'

כרוכה בעלות גבוהה, אלא יכולה לגרום לתוצאה הפוכה מהמתבקשת — תוצאה שלא קשה במיוחד לחזותה מראש.

אכיפת חוק חסרת-פשרות מעלה לגדולה ארגוני-פשע בינלאומיים ומאפשרת את שגשוגם. כבר נטען בעבר, כי תקופת "היובש" (התקופה שבה הוטל איסור על שימוש במשקאות חריפים בארצות-הברית) העלתה את ארגוני המאפיה למיניהם של שנות העשרים³⁰. כמו-כן יצרה המלחמה בסמים ארגוני-פשע בינלאומיים המגלגלים סכומים אסטרונומיים. כבר היום מעורבים ארגונים אלה בפוליטיקה עד להשפעתם על בחירת נשיאים בארצות דרום-אמריקה. כך, למשל, נטען פעמים רבות כי נשיאה הנוכחי של קולומביה קיבל כספים רבים מסוחרי הסמים למסע-הבחירות שלו³¹. כוחם הרב ויכולת השפעתם של סוחרים אלו נובע מרווחיהם בשוקי הסמים — רווחים שייעלמו במהירות אם יבוטל איסור הסמים או יצומצם.

גם זכויות האזרח והאדם סבלו, וסובלים, קשות עקב המלחמה בסמים. אפילו בישראל מותר כיום לכל שוטר לערוך חיפוש ברכב ו/או על גופו של אדם ללא צורך בחיפוש, אם יש לו יסוד להניח שהדבר נחוץ למניעת עבירות על-פי פקודת הסמים³². בדיון בחוק שהתיר חיפושים אלו יחד עם אפשרויות לחילוט רכוש והחמרת הענישה³³ נטען, כי "התיקון מסכן במידה רבה כמה וכמה מחירויות הפרט שהן כה קרובות ללבנו"³⁴. למלומדים רבים טענות על פגיעות אלו החוזרות על עצמן בכל העולם המערבי³⁵.

ירושלמי, א' שגיא, ע' חכימי, א' הולצמן וג' רהב שימוש בסמים בבתי הסוהר — היקף, מאפיינים, עמדות (שירות בתי-הסוהר, מאי 1984) 7, 12.

לגבי המצב בארצות אחרות, הרי ככל הידוע אחוזי השימוש שונים ממדינה למדינה ומבית-סוהר לבית-סוהר — החל מ-30% בשבדיה ועד ל-80% בבתי-סוהר מסוימים בארצות-הברית. ראו נ' שפירא ור' גבע מניעת שימוש בסמים בבתי-סוהר בחו"ל (משרד המשטרה, היחידה לשרותי מידע וקשרים בינלאומיים, יולי 1988).

30 בעניין זה ראו, למשל, Howard Abadinsky "Organized Crime", in: *The 1995 Grolier Multimedia Encyclopedia* (Ver. 7.0, 1995).

31 בעניין טענות אלו ראו K. Prager "Drugs, Money and a President's Ruin" *Time* (International Edition) (5.2.96), p. 26; D. Schrieberg "Staying Power" *Newsweek* (International Edition) (4.3.96), pp. 26-27 (About the Colombina president who was related to drugs).

32 סעיף 28(ב) 1 ו-2 לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], תשל"ג-1973.

33 חוק לתיקון פקודת הסמים המסוכנים (מס' 3), ס"ח תשמ"ט 80.

34 דברי יו"ר ועדת חוקה ומשפט, דברי הכנסת ה-12, מושב ראשון, חוב' לג (ישיבה מיום 25.7.89).

35 הגדיל לעשות Christie, שטען כי

The major dangers of crime in modern societies are not the crimes, but that the fight against them may lead societies towards totalitarian developments (N.

ה. ליגליזציה והאלטרנטיבות לאכיפה חסרת-פשרות

"ליגליזציה" היא מונח כללי האוגד בתוכו מגוון דעות שונות לגבי המדיניות המשפטית והמעשית כלפי השימוש בסמים. מן הראוי אפוא לבאר ראשית-כול את המודלים המרכזיים הנכללים בתוכה. הבהרה כזו גם תסביר לאחר-מכן את היתרונות והחסרונות של כל מודל.

הקיצוני ביותר הוא מה שנהוג לקרוא מודל "הסופרמרקט". על-פי מודל רדיקלי זה, יתאפשר לציבור לקנות באופן חופשי מגוון אינסופי של סמים מכל סוג ומין. מחיר הסמים ישקף רק את עלות ייצורם על-ידי היצרן, רווח סביר ליצרנים ומסים מקובלים. במלים אחרות: סמים ייפכו למוצר ככל מוצרי-הצריכה הקיימים כיום בשוק³⁶.

מודל מתון יותר מתיר את השימוש בסמים, כאשר הכיוון הכללי הוא המצב הקיים לגבי מכירת אלכוהול וסיגריות. על-פיו תהיה בקרה צמודה של המדינה על ייצורם, מכירתם, הפצתם והפרסומת המותרת לסמים. תיאסר מכירת סמים הנחשבים למסוכנים מדי, וכמובן מכירה לקטינים. מערכת של רישוי ופיקוח הדוקים, יחד עם מיסוי של ממש לכיסוי ההוצאות והנזקים, יעמדו בבסיס ההיתר³⁷.

מודל מתון אף יותר הוא "אי-האכיפה" (Decriminalization), שעל-פיו עדיין יש חוק האוסר שימוש בסמים, אלא שהוא קיים על הנייר ובדרך-כלל אינו נאכף בפועל. שימוש בסמים רכים (בדרך-כלל מריחואנה וחשיש) והחזקתם שלא למטרות מסחר נחשבות כעבירות מנהליות הגוררות אחריהן קנס ו/או אזהרה בלבד. גם שימוש בלבד בסמים קשים אינו נחשב לעבירה הגוררת אחריה מאסר, אלא נתפש יותר כבעיה רפואית³⁸.

מודל אחר הוא "הפחתת הנזק" (Harm Reduction). התומכים בו מתנגדים לשימוש בסמים וסבורים כי המצב האידיאלי יהיה אם אכן ייפסק השימוש לחלוטין, אלא שישנם

Christie *Crime Control as Industry — Towards Gulags, Western style?*

[London, 1993] 14).

36 לאמיתו של דבר, כמעט שאין כיום מצדדים במודל זה. עם זאת, נטען כי זה בדיוק המודל שהיה קיים בארצות-הברית לפני האיסור על הסמים וכי ניתן ללמוד אפוא מהמצב ששרר בארצות-הברית של סוף המאה התשע-עשרה. לעניין זה ראו D.T. Courtwright *Dark Paradise — Opiate Addiction in America before 1940* (Cambridge, Mass., 1982); E.A. Nadelmann & D.T. Courtwright "Should We Legalize Drug? History answers" 44(1) *American Heritage* (1993) 41

37 ראו, למשל, מאמרו של Karel, שהציע מודל מפורט לליגליזציה, "A Model for the Legalization Proposal", in: J.A. Inciardi (ed.) *The Drug Legalization Debate* (Newbury Park, 1991) 80-102. נראה, שבמודל זה תומך Trebach לפחות לגבי מריחואנה. הוא מציע להתיר מכירת מריחואנה באופן חופשי, אך להטיל עליה מיסוי כבד שימשם לצורכי חינוך ושיקום. ראו ספרו משנת 1987, לעיל הערה 15, בעמ' 368.

38 זהו פחות או יותר המצב כיום בהולנד. ראו להלן הערה 40 והטקסט שלידה.

אנשים שאינם רוצים ואולי אינם מסוגלים שלא להשתמש. אשר על-כן, יש להשלים עם העובדה שתמיד יהיו אנשים אשר ישתמשו בסמים, וכל חוק או איום לא ישנה זאת. לכן המטרה צריכה להיות הפחתת הנזק הנגרם לחברה. נזק זה מורכב הן מהפגיעה הנגרמת למשתמשים הן מההפסדים הנגרמים לחברה על-ידי המשתמשים. יש לנסות לעזור להם לנהל חיים סבירים ורגילים כמידת האפשר, תוך השלמה עם השימוש ותוך הימנעות משיפוט מוסרי של המשתמשים³⁹.

וריאציות שונות של מודלים אלו ישנן כבר כיום. מקובל לראות את הולנד כדוגמה לכך שייתכן גם אחרת⁴⁰. דה-פקטו, שימוש בסמים רכים אינו אסור באמסטרדם, וניתן לקנות סמים רכים (חשיש ומריחואנה) בבתי-קפה לא מעטים. אחוז הפשיעה והאלימות עדיין נמוך יותר מאשר בארצות-הברית. זאת למרות העובדה, שצעירים רבים מאירופה עוברים להולנד בגלל הסובלנות היחסית לשימוש בסמים. לטענת רבים, זוהי הוכחה לכך כי אין צורך לנסות ולדכא את השימוש בסמים — דיכוי שלטענתם לעולם לא הצליח ולעולם לא יצליח⁴¹.

ניסיונות מסוג דומה נעשו גם במקומות אחרים באירופה. בדנמרק קיימת מעין "מושבה" בשם כריסטיאניה (Christiania) בלב קופנהגן שבה נמכרים סמים רכים (בעיקר חשיש) בלב הרחוב⁴². שוב, לא הוכח כי סובלנות כלפי צריכת סמים רכים מובילה בהכרח להתמכרות לסמים קשים ו/או לפשיעה רבה יותר. בציריך היה ניסיון לאפשר חלוקה חופשית של סמים בפארק בלב העיר על-ידי הכרזה כי המשטרה לא תתערב במכירת הסמים שם. המטרה היתה למנוע הידבקות איידס על-ידי שימוש

39 למודל זה ראו H. Parker, K. Bakx & R. Newcombe *Living with Heroin — The Impact of a Drug "Epidemic" on an English Community* (Milton Keynes, England (1988); A.

Goldstein *Addiction — From Biology to Drug Policy* (New York, 1994) 268-270

40 לדיון מקיף על המצב בהולנד ראו E. Leuw & H. Marshall (eds.) *Between Prohibition and Legalization — The Dutch Experiment in Drug Policy* (Amsterdam/New York, 1994); M.

Grapendaal *A World of Opportunities — Life-Style and Economic Behavior of Heroin Addicts in Amsterdam* (Albany, 1995)

<http://www.minvws.nl/drugnota/0/index.htm>

41 יש לציין שמדיניותה הליברלית של הולנד אינה מוצאת חן בעיני שכנותיה האירופאיות. לאחרונה מופעלים לחצים קשים על הולנד מצד גרמניה וצרפת לשנות את מדיניותה. בעניין זה ראו

J. Branegan "Dutch Dilemma — Drugs 'R' us" 147(18) *Time* (International Edition) 29.4.96, pp. 28-29

42 M. Fisher "'Pusher Street' Ages into Legality" *Washington Post* 28.7.92, p. A-12

במזרקים נקיים. ההנחה הבסיסית היתה, כי השימוש כבר קיים והמטרה היא לנסות להמעיט את תוצאותיו השליליות⁴³.

אלא שבנושא מרכזי אחד צודקים שוללי הליגליזציה, וכספי בתוכם — הקשר בין חוקי סמים סובלניים למספר המשתמשים. תומכי הליגליזציה טוענים, כי חוקי סמים ליברליים יותר לא יביאו לשימוש המוני בסמים. לטענתם, אפילו יותרו הסמים, הרי רוב הציבור לא ישתמש בהם בכל מקרה. טענה זו איננה נכונה כנראה. הנתונים הידועים כיום מראים, כי אחוז המשתמשים עולה ביחס ישיר לקלות הגישה. במקומות שבהם חוקי הסמים קלים יותר עולה גם אחוז המשתמשים בסמים.

בעניין זה יש לראות את דבריו של Inciardi לגבי ההנחה שליגליזציה לא תגרום להעלאת מספר המשתמשים בסמים, הטוען כי

Such an assumption appears to ignore one of the most powerful aspects of American tradition: the ability of an entrepreneurial market system to create, expand, and maintain high levels of demand⁴⁴.

עובדה זו נצפתה שוב ושוב. על-פי האומדנים, בשנות העשרים נאמד מספר המכורים לסמים בארצות-הברית בכחצי מיליון איש, כשרובם קיבלו סמים אלה באמצעות רופאים. בשנת 1914 נחקק החוק הפדרלי הראשון שהוציא שימוש בסמים מחוץ לחוק (Harrison Act). בפרשנותו לחוק אסר בית-המשפט העליון של ארצות-הברית על חלוקת סמים אלה על-ידי רופאים, אפילו אם ראו צורך בכך, אלא לשם גמילה בלבד⁴⁵. מאסרם של כמה רופאים ומנהלי קליניקות שפעלו בניגוד לחוק זה גרם לכך שרופאים הפסיקו לטפל בנרקומנים ולרשום להם סמים. התוצאה היתה ירידה דרסטית בכמות המכורים לרמה של לערך כ-50,000 איש בשנת 1945⁴⁶.

43 הניסיון נכשל משום שהתברר כי התגלעו סכסוכי כנופיות על רקע השליטה במכירת הסמים בפארק. שוב, השלטונות לא פיקחו על המכירה עצמה אלא נמנעו מלהתערב. ייתכן שלו היו הם המפקחים, היה המצב נוח יותר. ראו ניתוח הניסיון אצל Goldstein, לעיל, הערה 39, בעמ' 248-252; וכן אצל C. Huber "Needle Park — What Can We Learn from the Zurich Experience?" 89 *British Journal of Addiction* (1994) 513-516; R. Cohen "Amid Growing Crime — Zurich Closes a Park it Reserved for Drug Addicts" *The New York Times* 11.2.91, p. A10

44 I.A. Inciardi & D.C. McBride "Legalization — A High-Risk Alternative in the War on Drugs" 32(3) *American Behavioral Scientist* (1989) 259, 270

45 ראו פירוט ההחלטות אצל כספי, עמ' 54. להיסטוריה של החקיקה האמריקנית הקשורה לסמים ראו J. Musto "The History of Legislative Control over Opium, Cocaine, and their Derivatives", in: R. Hamowy (ed.) *Dealing with Drugs — Consequences of Government Control* (Lexington, 1987) 37-71

46 E. Goode "Drug abuse", in: *The 1995 Grolier Multimedia Encyclopedia* (Ver. 7.0, 1995)

אותה תוצאה חזרה על עצמה בשנות השמונים. עם חקיקת חוקי סמים חדשים והחמרת הענישה בשנות השמונים בתקופת נשיאותם של ריגן ובוש, נצפתה ירידה בשימוש בסמים⁴⁷. כך, למשל, מספר האנשים עד גיל 26 שניסו לצרוך מריחואנה ירד לפחות פעם אחת מ-75% ב-1985 ל-56% ב-1988⁴⁸.

סביר להניח, שהשפעה זו נובעת מכך שרוב המשתמשים בסמים עושים זאת כנראה באקראי, מתוך סקרנות לשמה ומתוך מטרה להתנסות, ולו זמנית, בחוויות אלו. אם הגישה לסמים אינה קלה וישנם סיכויי מאסר, אין הטרחה שווה להם והם מוותרים על כך.

תופעה זו נצפתה עוד ב"תקופת היובש" בארצות-הברית, שבה נאסר השימוש באלכוהול. הסטטיסטיקה הראתה, כי הצריכה השנתית של אלכוהול לנפש ירדה מ-9.8 ליטר (בשנים 1906-1910) לכמות של 3.7 ליטר בשנת 1934. עם ביטול האיסור עלתה הצריכה השנתית של אלכוהול חזרה לרמה של 7.6 ליטר בשנת 1975⁴⁹. הסטטיסטיקה גם הראתה, כי מספר הנפטרים משחמת-הכבד (מחלה התוקפת בעיקר אלכוהוליסטים) ירד מ-13.3 מקרים למאה אלף תושבים בשנת 1910 ל-7.2 מקרים למאה אלף תושבים בשנת 1930⁵⁰. סביר להניח, כי רבים הם האזרחים שומרי החוק (בעיקר בני המעמד הבינוני) אשר ויתרו על מנהגי השתייה פשוט כדי להימנע מהטרדה שבעימות עם החוק. נחזור למודל ה"סופרמרקט", שעל-פיו יותרו כל סוגי הסמים לשימוש לאנשים בוגרים. היתרון הגדול של מודל זה הוא חיסולן המיידית של התוצאות הישירות והבלתי-ישירות של האיסור הגורף על שימוש בסמים. מיליארדי הדולר המוצאים על חקירה, תביעה ומאסר יוכלו לשמש למטרות חברתיות חשובות יותר. יש הטוענים, כי החיסכון מליגליזציה של הסמים בארצות-הברית יגיע לסכום של 37 מיליארדי דולר (בערכי 1993)⁵¹. ארגוני-הפשע הבינלאומיים, שעיקר הכנסתם מסמים ייעלמו למעשה. אלימות ופשעי רחוב הנלווים לאורח-החיים של המכורים לסמים ירדו פלאים.

אלא שהחיסרון הגדול ביותר של מודל קיצוני זה הוא השפעתו הצפויה על גידול בשימוש בסמים הן במספר המשתמשים והן בסוג הסמים שבהם ישתמשו. שוב, נוכל לבחור במודל קיצוני פחות, שבעקבותיו הגידול בשימוש יהיה קטן יותר, אלא שבמקרה

47 לתיאור חוקים אלו שהחמירו באורח ניכר את הענישה והקימו משרד למדיניות הפיקוח הלאומי בנושא סמים ליד הנשיא ראו כספי, עמ' 57-59.

48 Goode, לעיל הערה 46.

49 H. Clark Norman "Prohibition", in: Microsoft Encarta (1994 ed.)

50 Walker, לעיל הערה 15, בעמ' 263.

51 סיכום זה מבוסס על טבלה שנערכה על-ידי Vallance. פירוט הטבלה ומקורותיה נמצאים באתר האינטרנט <http://www.calyx/~schaffer/library/savings.html>.

כזה לא נהנה כל-כך מביטולם של הנזקים הישירים והעקיפים שהאיסור הגורף הנוכחי גורם להם.

השאלה המרכזית לגבי המדיניות הדרושה איננה, האם ליגליזציה טובה מאכיפה קשוחה. כל מדיניות נושאת אתה את בעיותיה היא. אכיפה ומלחמה חסרת-פשרות בסמים מפחיתים בבירור את מספר המשתמשים, אך גורמים בבירור לבעיות קשות אחרות. מדיניות ליברלית פותרת בעיות, מצד אחד, ומגבירה את מספר המשתמשים, מצד אחר. מבחינה פרקטית נראה, שיש לנסות למצוא את שיווי-המשקל האופטימלי — שיווי-משקל בין ליגליזציה מקיפה ובין מלחמה טוטלית בסמים. לא ידועה נוסחת-קסמים שתשביע את רצון כולם, וספק הוא אם יש פתרון כזה⁵².

שוב, בלי להחליט בשאלה העקרונית של ליגליזציה, דומה שמן הראוי היה לדון בסוגייה זו יותר לעומקה. מבחינה זו החומר החלקי המופיע בספר הוא החמצה מכאיבה⁵³.

1. סיכום

למרות אי-הסכמתנו בנושאים שהתמקדנו עליהם, הרי אין ספק כי ספר זה הוא הספר העדכני והמקיף ביותר הקיים כיום בעברית בעניינים שהוא מטפל בהם. הספר גם מכיל ביבליוגרפיה נרחבת שתוכל לכוון את הקורא המתעניין למקורות רלבנטיים. בחלקים שעניינם המציאות הישראלית, הוא פעמים רבות גם היחיד. במיוחד נכון הדבר לגבי תיאורם ותפקודם של גופים ממלכתיים שונים העוסקים בשימוש-לרעה בסמים. מבחינה זו מילא הספר חלל ניכר והוא יכול לשמש לעזרתם של כל אלה המעוניינים להרחיב את השכלתם בהיבטים אלו של סמים מסוכנים.

52 ראו כתביו של Kleiman, שניסה למצוא את שיווי-המשקל ההגיוני *A.A.R. Kleiman Against Excess — Drug Policy for Results* (1992); M.A.R. Kleiman "Neither Prohibition nor legalization — Grudging Toleration in Drug Control Policy" 121(3) *Daedalus — Journal of the American Academy of Arts and Sciences* (June 1992) 53-83.

53 חומר רב ועצום בנושא הליגליזציה לגוניה קיים כיום, ואין כל אפשרות לנסות לסכמו. לכן מומלץ לעיין בשני הספרים הבאים המכילים בצורה הוגנת-יחסית את מגוון הדעות בעד ליגליזציה ונגדה, ראו *Inciardi & D. McBride, The Drug Legalization Debate* (Newbury Park, 1991); R.L. Evans & I.M. Berent *Drug Legalization — For and Against* (La Salle, Ill., 1992). ראו גם אתר האינטרנט הבא המכיל חומר רב וקשרים רבים <http://www.paranoia.com/drugs/>.